

3. Számítógépes adatfeldolgozás felhasználása (visszakereső-rendszerek a könyvtári és dokumentációs rendszerekben)

Szociológia	Tájékoztatói igények és szokások; az ember-gép-kommunikáció problémái; a kérdésfeltevések és a kvantifikáció szerkezete, visszakeresési módszerek
Matematika és statisztika	Visszakeresési módszerek és kereső algoritmusok kidolgozása; statisztikai adatok elemzése és értékelése; átalakításuk üzemi adatokká
Üzemgazdaságtan	Optimális gépkihhasználás (konfiguráció); beruházásoknak megfelelő üzemszervezés
Rendszerkutatás	Rendszerelemzés számítógépes adatfeldolgozás előkészítéseként
Pedagógia és pszichológia	Képzés továbbképzés (pl. ujitásoktól - ujtól való félelem)

Anyagáramlás a könyvtári üzemben

Szállítási, raktározási és hírközlési berendezések

PETER SCHWEIGLER

A szerző Materialfluss im Bibliotheksbetrieb. Transporttechnik - Lagertechnik - Nachrichtentechnik c. tanulmányát (Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 1972. 4-5. no. 311-352. p.) TOMBOR Tibor tömörítette.

Peter Schweigler a müncheni Bibliothek der Technischen Universität igazgatója. Munkahelye a Német Szövetségi Köztársaság egyetemi könyvtárai között műszaki területen egyike a legfontosabbaknak. Az egyetemi rangot kapott egykori neves főiskola az új, még magasabb oktatási és tájékoztatói igények jegyében szükségszerűen átszerveződött. Jelentősen megnőtt az állománygyarapításra szolgáló költségvetési fedezete, növelte létszámát. A fejlődés tette szükségessé a régi épületben működő nagynevű könyvtár olvasótermeinek bővítését. Ezt a nem könnyű feladatot a nagy belmagasságú régebbi olvasótermek galériásításával oldották meg. Az épülethozort mögötti félig zárt szolgálati udvarok süllyesztésével figyelemreméltó tárolási területet biztosítottak. Hasonló figyelemreméltó fejlesztés valósult meg a könyvtár olvasószolgálati, automatikus gyorsmásoló berendezései, könyvkötészeti, katalógusszorosítási vonatkozásaiban is.

E nagy műszaki-fejlesztési program keretében kerül sor a belső szállítástechnika, anyagmozgatás, a teljes raktári rend és a belső hírközlő berendezések korszerűsítésére is. E nagy feladat elvégzését - bizta Wieder főigazgató Peter Schweigler igazgatóra. E sokréttű, sok költséggel s nagy felelősséggel járó fejlesztési program egyik érdekes és rendkívül értékes dokumentuma az a tanulmány, amelynek ismertetésére vállalkoztunk.

A tanulmány érdekessége, hogy nemcsak a tárgyalt kérdések elméleti foglalatát nyújtja, de érdekes summázata a rendkívül fejlett nyugatnémet könyvtárak szállítástechnikai, raktározási és hírközlő berendezési helyzetének. A szerző ugyanis tanulmányának megírása előtt alaposan kidolgozott elemző kérdőívet küldött meg 68 nyugatnémet nagykönyvtárnak, s figyelemreméltó jelenség, hogy a 68 könyvtár közül 66 pontos választ adott a szerző által feltett kérdésekre.

E közlés keretei nem teszik lehetővé a részletes ismertetést, ezért csupán felsorolásszerűen foglaljuk össze a tanulmány legfontosabb és főleg gyakorlati jellegű mondanivalóit.

Felvonók (liftek) vonatkozásában legfontosabb igény, hogy a szállítószekrény (kabin) mérete megfelelő nagyságu legyen, be tudjon fogadni a könyvtári kézikocsin és kísérlőjén kívül még egy személyt, számolva azzal is, hogy a kézikocsit 90 fokos szögben a szállítószekrényben meg lehessen fordítani.

Elengedhetetlen igény ma már, hogy a liftnek önműködő nyitózárló berendezése - ajtaja - legyen. Ez az igény ma már nem számíthat luxusnak, hanem az üzemeles alapfeltételének kell lennie. Lehetőleg arra kell törekedni, hogy a szolgálati lift(ek) nagykönyvtárak esetében elkülönüljön(jenek) a nyilvános szolgálati, olvasói felvonóktól. Kisebb könyvtárakban az egymásra helyezett olvasói szintek legcélszerűbb összekötő eleme a kényelmes lépcső. Gondoskodni kell azonban öregek, rokkantak stb. felvonón történő szállításról.

A körforgót - népszerűen "paternosztert" - könyvtári célokra az NSZK-ban, mint balesetveszélyes szállítóberendezést, 1973. dec. 31-től nem szabad gyártani, illetve alkalmazni.

Tért hódít nagyforgalmu könyvtárakban a mozgólépcső, mely biztonságos és nagy a forgalomvezető képessége. Hátránya, hogy viszonylag nagy helyet foglal el a belső térben.

A könyvtáron belüli közlekedés céljaira szolgálhat kerékpárjellegű közlekedési eszköz, két vagy három kerékkal. Ott kerülhet alkalmazásra a személyszállításon kívül kisebb teherszállításra is, ahol rendkívül hosszú folyosók - közlekedési utvonalak - állnak rendelkezésre. Felszerelhetők villanymotorokkal, melyeket telepekkel táplálnak. Mintegy 15-20 km-es utat tehetnek meg. Ez az érték megfelel nagy könyvtárakban a napi igénybevételnek. A telepek az éjszaka folyamán újratöltődnek. Tapasztalatok

szerint ezek a belső kis közlekedési eszközök olcsók, biztonságosak, flexibilisek, mindenféle munka-, szolgáltatásváltozást azonnal rugalmasan követni tudnak.

Kérőlapok továbbítására ezidő szerint legmegfelelőbbnek látszik a csőposta, mert egyszerű, viszonylag olcsó, üzembiztos, gyors. Rendkívül bonyolult hálózaton belüli üzemelésre is alkalmasak a csőposták, a berlini Városi Könyvtár csőpostarendszerének pl. 45 állomása van (küldő és fogadó). Ujabbán a küldőhüvely (patron) nélküli kérőlap-csőposta is forgalomba került. A "cső" négyzetes keresztmetszetű. Különleges, könnyű, de erős papírra van szükség, amelynek két vége felhajtott, erre a felületre gyakorol hatást a léglökés, tehát "vitorlázással" szállítja a légnyomás a kérőlapot. A különleges papíron kívül rendkívül pontos méretű vágásra és hajtogatásra van szükség a biztonságos üzemeléshez.

Kérőlaptovábbításra egyszerű berendezés az olyan végnélküli s meghatározott pályán igen gyorsan végigfutó "szalag", amelybe beillesztik, vagy amelynek tasakjába helyezik a kérőlapot pontos továbbítási lehetőséggel.

A könyvszállításnak ezidő szerint is legbiztonságosabb eszköze a könyvkocsi. A jellegzetes könyvtári munkák sajátosságait figyelembe véve többféle, több típusú kocsit kellene gyártani, ennek ellenére a legtöbb könyvtárban jól-rosszul gyártott egyetlen típus áll csak rendelkezésre.

Ujtipusu könyvkocsi a villanymotorral meghajtott. A nyugatnémet könyvtárakban ilyenek azonban még nem közlekednek, a regensburgi Egyetemi Könyvtárban kerül sor az első "könyv-villamos" használatbavételére. A könyvszállító csőposta sem terjedt még el.

Legegyszerűbb és leggazdaságosabb könyvszállító berendezés - arra alkalmas helyen - az egyenes és egyirányú, vagy csavarmentesen kialakított csuszda, mely több mint egy évszázada széles körben hódít.

Vertikális elrendezésű könyvtárak, elsődlegesen toronyraktárak s a lehetőleg alattuk elhelyezett könyvkiadó állomás, legcélszerűbb összekötetése az 50, 70 illetve 100 kg teherbírású gyors, könnyű, könyvszállító felvonó.

Ismerteti a szerző az egyszerű szállítószalag-típusokat, amelyek max. emelőmagassága 30 fokos lehet, lényegileg tehát vízszintes szállításra alkalmasak. A vízszintes és függőleges szállítóberendezések automatikus megoldások esetén rendkívül költséges beruházást és karbantartást jelentenek. Rendszerint szállítóládákba helyezve viszi a berendezés a könyvet, ezek befogadóképessége 8-15 kg. E berendezések befogadóképessége és haladási sebessége szab határt alkalmazásuknak nagyforgalmu könyvtárakban.

Csupán utalunk arra, hogy olyan szállítóberendezéseket is ismertet a szerző, amelyek könnyű szerkezetű sineken haladnak, jól alkalmazkodva kisebb helyiségek térlehetőségeihez is. Jellegzetességük, hogy a gyermekvasut

elvért követik, a törpefeszültséget maga a sín viszi a rászerezelt könnyű kis-kocsizhoz, illetve annak beszerelt villanymotorjához (Telelift, Transcar, stb.).

Hiányos lenne a szerző gondos összeállítása, ha nem térne ki a könyvtáron kívüli szállítóeszközök (tehergépjárművek, bibliobuszok) vizsgálatára.

A tanulmány harmadik érdemi része a tárolástechnikai kérdések legfontosabbjait érinti, pl. a kártyalifteket, melyek nagyjelentőségűek olyan esetben, amikor nagymennyiségű kataloguskartont kell a kutatók rendelkezésére bocsátani, de a kutatásra szolgáló helyiség nem alkalmas a kartonok elhelyezésére, tehát a szomszédos területeken, esetleg felsőbb szinteken kell az elhelyezést biztosítani. Nagy központi katalógusok stb. esetében kerülhet sor gazdaságosan a használatukra.

A tömör raktári berendezések széles körben használatosak az NSZK könyvtáraiban, de már mutatkozik szélesebb körben az új irányzat; a teljesen automatizált könyvtároló a maga kiemelő-visszahelyező és szállító berendezéseivel (az első ilyen teljesen automatikusan működő könyvraktár Európában 1971-ben épült Rotterdamban a Holland Gazdasági Főiskola Könyvtárában). A "Randtriever" (Remington Rand cég gyártmánya) mellett számos más konténeres szállítási rendszer jelentkezik a "push-button" nyomógombos-használat elve alapján a könyvtári területen, míg irattárak, mágneszalagok, filmek tárolása területén a "Conserv-a-trieve" - tárold és hozd el - rendszer a használtabb, rendkívül magas beruházási és karbantartási költségekkel.

A könyvtáron belüli "hírközlés", a könyvtárnak a külvilággal való kapcsolata nyitvatartás és zárvatartás időszakában, számos érdekes, műszer jellegű berendezést alakított ki. Közismertek azok az adapterek, amelyek meghatározott közléseket adnak távbeszélőn az érdeklődőknek az adott könyvtárról (pl. nyitvatartás, szolgáltatások stb.). Olyan berendezések is vannak, amelyek zárvatartás alatt felveszik hangszalagra a könyvtárnak szóló közlést, kérést stb. Hívószám-kikereső automata is működik már, mintegy 1000 hívószám tárolására alkalmas berendezéssel.

Hasznos könyvtári berendezés a drótnélküli kereső és információköziő berendezés. Voltaképpen házi rádióadóról van szó, ráhangolt megfelelő számú kis vevőberendezéssel. Az egyszerűbb kivitelű állomások csak vételre alkalmasak, a költségesebbek segítségével a hívott állomás beszélgetést folytathat a központtal, vagy másik mozgó (álló) állomással. Nagy könyvtárakban indokolt esetben vezető beosztású könyvtárosok számára az ilyen berendezés nélkülözhetetlen.

Külön gépcsoportot alkotnak a "távíró" berendezések (Telex, Datex), a különböző facsimile (Zetfax, Transcriber, Hallfax stb.) készülékek, a hanggal és fénnel működő "műszerek" (pl. Bibliophon stb.) melyek a tárolt állomány kikeresésére és továbbítására is szolgálnak, vagy kérélapokat juttatnak el a tárolóhely kiadóponthoz.

A TV is egyre nagyobb mértékben tör be a könyvtárakba, és nemcsak ellenőrzési célokra használják, hanem jelzetközlésekre, a szabadpolcos olvasói térben "valahol" tartózkodó olvasó értesítésére is arról, hogy az általa kért állományegységeket az olvasóterembe vitték, vagy a könyvkiadói állomásra, illetve a kölcsönzőbe érkezett.

Tanulmányúton Olaszországban

BORSA GEDEON

Nyomda- és könyvtörténeti kutatómunkámhoz a Magyar Tudományos Akadémia 1972 tavaszán három hónapos olaszországi ösztöndíjat biztosított számomra. Tanulmányutam fő célja az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelenendő és a 15-16. századi nyomdászok és kiadók világjegyzékét tartalmazó "Clavis typographorum librariorumque saeculorum XV. et XVI." c. munkám eddigi itáliai anyaggyűjtésének ellenőrzése és kiegészítése volt.

Utamat 1972 április 10-én kezdtem meg és július 10-én fejeztem be. A három hónapos tartózkodásomnak közel felét Rómában töltöttem, míg a másik felében más városok jelentősebb könyvtárait kerestem fel. A 15-16. századi itáliai nyomdászok és kiadók működési adataihoz (név, hely és évkör) a megjelent szakirodalmat, amelyhez itthon hozzáférhettem, már előzetesen feldolgoztam. Az ezekből kialakított terjedelmes nyilvántartásaimat magammal vittem, hogy az új adatok regisztrálását a helyszínen elvégezhessem. Elsősorban olyan könyvtárakat kerestem, ahol a 16. századi nyomdászokról és kiadókról még nem publikált, speciális katalógus áll rendelkezésre.

E kutatás során sorrendben az alábbi városokban levő gyűjteményeket kerestem fel: Róma, Nápoly, Velence, Padova, Palermó, Bologna, Párma, Verona, Perugia, Firenze, Siena, Torino és Milánó. A korlátozott idő csak azt tette lehetővé, hogy azokban a könyvtárakban (szám szerint huszban) kutassak, ahol jelentősebb mennyiségű (legalább ezer ősnymotatvány és tizezer 16. századi kiadvány) régi nyomtatványt tartanak számon.

A fenti gyűjtemények többségében semmiféle speciális áttekintés nem állt rendelkezésre a 16. századi nyomtatványokról, amely munkámhoz támaszul szolgálhatott volna. Néhány helyen kivonatolták ugyan a szerzői betűrendes katalógusból a 16. századi kiadványokat (pl. Verona: Biblioteca Civica, Perugia: Biblioteca Augusta, Firenze: Biblioteca Nazionale Centrale), de ehhez nyomdászmutató nem készült. Akadt olyan gyűjtemény is, ahol a